

Гусев Олексій Юрійович,
аспірант, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
Україна, м. Київ
e-mail: O.Husiev@ukr.net
ORCID 0000-0002-4563-2891

doi: 10.21564/2414–990x.147.175838
УДК 347.94

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОРИГІНАЛУ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКАЗУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Досліджено поняття оригіналу електронного доказу, зокрема можливості визнання тієї чи іншої електронної інформації оригінальною на підставі деяких критеріїв. Особливої актуальності це питання набуває з огляду на численні випадки відмов судів у визнанні електронних доказів оригіналами та невизначеність цього поняття у чинному цивільному процесуальному законодавстві України.

Автором запропоновано деякі шляхи покращення становища, що склалося довкола поняття оригіналу електронного доказу у цивільному судочинстві України. Серед можливих сценаріїв розвитку ситуації є зміна визначення поняття електронних доказів, закріплення окремої дефініції оригіналу електронного доказу та радикальна відмова від вживання терміна «оригінал» щодо електронних доказів.

Ключові слова: цивільний процес; засоби доказування; електронні докази; оригінал електронного доказу; достовірність доказів.

Гусев А. Ю., аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, г. Київ.
e-mail : O.Husiev@ukr.net ; ORCID 0000-0002-4563-2891

Проблеми определения оригинала электронного доказательства в гражданском процессе Украины

Статья посвящена исследованию понятия оригинала электронного доказательства, в частности возможности признания той или иной электронной информации оригинальной на основании некоторых критериев. Особую актуальность вопрос приобретает, учитывая многочисленные случаи отказа судов в признании электронных доказательств оригиналами, а также неопределенность этого понятия в действующем гражданском процессуальном законодательстве Украины.

Автор предлагает некоторые пути улучшения положения, которое сложилось относительно понятия оригинала электронного доказательства в гражданском судопроизводстве Украины. Среди возможных сценариев развития ситуации: изменение определения понятия электронных

доказательств, закрепление отдельной дефиниции оригинала электронного доказательства и радикальный отказ от употребления термина «оригинал» к электронным доказательствам.

Ключевые слова: гражданский процесс; средства доказывания; электронные доказательства; оригинал электронного доказательства; достоверность доказательств.

Вступ. Основною гарантією достовірності електронних доказів у цивільному судочинстві України вважається вимога про подання їх до суду в оригіналі [1, ст. 100]. У контексті поняття електронних доказів термін «оригінал» традиційно вживається стосовно одного їх різновиду – електронних документів [2, с. 94; 3, с. 360]. Такий висновок має цілком раціональне обґрунтування, проте здається, що деякі підходи до розуміння цього терміна можуть бути поширені й на інші форми вираження електронної інформації.

Дослідники електронних доказів приділяють значну увагу поняттю їх оригіналу. Більшість авторів сходяться на думці, що вживання цього терміна стосовно інформації в електронній формі є недоречним. Так, іноземні фахівці доводять, що електронний документ або інший запис, який подається до суду як доказ, не може мати оригіналу, оскільки його копії можуть бути повністю ідентичними. Крім цього, правило про оригінали не має значення для електронних доказів, тому що з'ясувати їх походження до первісного файлу з даними (тобто відстежити шлях даних до моменту виникнення) часто неможливо [4, с. 271]. Як наслідок, оригінали електронних доказів не вважаються більш надійними, ніж їх копії.

Вітчизняні науковці висловлюють аналогічні думки. Зокрема, А. Ю. Каламайко зазначає, що в контексті електронних засобів доказування неможливо вести мову про «оригінал» у звичному розумінні, оскільки всі електронні копії є ідентичними [2, с. 62]. Такий висновок підтверджується й результатами прикладних досліджень, які доводять, що будь-яка копія електронних даних без застосування додаткових критеріїв ідентифікації рівнозначна оригіналу, а вживання термінів «оригінал», «дублікат» і «копія» стосовно електронних доказів є умовним [5, с. 96]. На підставі цього деякі вчені пропонують відмовитися від поширення на електронні докази правила про пріоритет оригіналів над копіями [6, с. 14].

Все це зумовлює актуальність наукових досліджень, спрямованих на пошук можливого формулювання дефініції поняття оригіналу електронного доказу чи спростування необхідності вживання цього терміна взагалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття оригіналу електронних доказів й електронних документів зокрема входить до сфери наукових інтересів багатьох учених з України та інших держав. Так, зазначеній проблематиці присвячували свої праці С. Гонгало (S. Honhalo), Дж. Грегорі (J. Gregory), Л. Дюранті (L. Duranti), А. Каламайко (A. Kalamaiko), Г. Мейнс (G. Manes), С. Мейсон (S. Mason), Дж. Мур (J. Moore), Д. Аутербридж (D. Outerbridge), Ю. Павлова (Yu. Pavlova), Н. Пронь (N. Pron), Л. Романо (L. Romano), І. Струк (I. Struk), Є. Хижняк (Ye. Khyzhniak), Д. Цехан (D. Tsekhan), С. Чорний (S. Chornyi) та ін.

Мета статті – розкрити особливості різних підходів до розуміння поняття оригіналу в контексті електронних доказів, з'ясувати критерії їх оригінальності та визначити на цій підставі загальні напрями удосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Чинне цивільне процесуальне законодавство України, на жаль, не містить дефініції поняття оригіналу електронного доказу. Тому, щоб з'ясувати його зміст, доцільно звернутися до інших джерел, зокрема словників, міжнародних і національних нормативно-правових актів та стандартів, які регулюють подібні правовідносини.

Так, академічний тлумачний словник української мови вказує, що оригінал – це те, що є основою для відтворення, копіювання, переробки і такого іншого [7, с. 744]. Аналіз цього визначення показує, що за характером ознак, які складають зміст поняття оригіналу, його слід вважати співвідносним, тобто таким, що не має автономного значення, а набуває сенсу лише у взаємозв'язку з іншими поняттями. Наприклад, поняттям копій чи дубліката.

Національний стандарт із діловодства та архівної справи ДСТУ 2732:2004 під оригіналом документа розуміє його примірник, який першим набуває юридичної сили [9]. Зважаючи на це визначення, в оригіналі документа важливими деталями є момент його створення та функціональне призначення – слугувати підставою виникнення прав і обов'язків.

Державний стандарт у галузі електронних відображень визначає поняття оригіналу як перше покоління електронного зображення, що використовується для отримання дублікатів [10]. Під електронним зображенням тут розуміється візуальне подання електронного документа за допомогою цифрового зображення на екрані дисплея. У цій дефініції привертає увагу те, що визначальним поняттям є «електронне зображення». Далі це матиме важливе значення, адже використання цього поняття частково суперечить інформаційному підходу до визначення поняття електронних доказів.

Сучасний міжнародний стандарт у сфері електронного документообігу ISO 12651-1:2012 визначає оригінал електронного документа як електронне зображення (цифрове представлення цього документа), що використовується для створення дублікатів [11]. Порівняно з попереднім стандартом тут відсутня вказівка на те, що оригінал – це перше покоління відображення цифрових даних. Таким чином, допускається можливість визнання оригіналом не лише першого «покоління» електронного документа чи іншої форми електронної інформації, але й інших, більш віддалених від первісного. Це означає, що навіть копія з копії електронного документа може вважатись оригіналом.

Відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» оригіналом електронного документа є такий електронний примірник документа, що має обов'язкові реквізити, зокрема електронний підпис автора або інший підпис, прирівняний до власноручного. Така дефініція акцентує увагу на повноті електронного документа, його складових,

обов'язкових нормативно визначених атрибутах, відсутність яких не дозволяє вважати такий об'єкт оригіналом.

Серед актів процесуального характеру дефініція оригіналу електронного документа зустрічається в Кримінальному процесуальному кодексі України. Згідно з ч. 3 ст. 99 Кодексу оригіналом електронного документа є його відображення, якому надається таке ж значення, як самому документу [12]. Прикметно, що критерієм розмежування оригіналу і копій тут є значення, якого надають електронним даним суб'єкти доказування, тобто їх персональне ставлення до них.

Аналіз наведених дефініцій демонструє відсутність єдиного підходу до розуміння поняття оригіналу даних в електронно-цифровій формі. Кожне визначення акцентує увагу на відмінних ознаках, які можуть відігравати важливу роль у процесі доказування. Узагальнюючи, можна виділити основні ознаки, на підставі яких розрізняються оригінали електронних документів: 1) природа об'єкта, оригінал якого слід визначити; 2) суб'єктивне ставлення учасників справи до певного об'єкта як оригіналу; 3) структура даних і наявність нормативно визначених елементів.

Вирішуючи питання, чи є електронний доказ оригіналом, насамперед слід звернути увагу на його природу. З'ясувати її можна, зокрема, на підставі дефініції родового поняття. У нашому випадку – це найбільш широке поняття електронних доказів. Відповідно до ст. 100 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) електронні докази – це «інформація в електронній (цифровій) формі ..., зокрема електронні документи (текстові, графічні, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти, електронні повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі» [1].

У контексті поняття оригіналу в цій дефініції важливим є наступне. З погляду права інформація – це нематеріальний об'єкт, який не має речової природи. Водночас інформація може мати матеріальні носії, що забезпечують її передачу в часі та просторі [13, с. 243]. Але в жодному разі інформацію не можна ототожнювати з її носіями. Очевидно, що в судочинстві доказове значення має лише зміст інформації, а не її форма.

Частини 2 і 3 ст. 100 ЦПК України вимагають від учасника справи подання електронних доказів в оригіналі чи копіях, паперових або електронних [1]. З огляду на те, що електронними доказами є лише інформація, виникає запитання, чи можна взагалі зробити копію з нематеріального об'єкта? Діалектичний матеріалізм, на засадах якого ґрунтується теорія відображення у доказуванні, дає негативну відповідь на це запитання. Пояснюється це тим, що інформація – не матерія, а лише одна з її властивостей, яка не існує поза межами певних матеріальних систем [14, с. 120–121]. Це означає, що неможливо скопіювати інформацію окремо від матерії, властивістю якої вона є.

Зважаючи на те, що відомості доказового характеру не можуть існувати окремо від матерії, використання терміна «копія» стосовно електронних доказів видається некоректним. Тоді чи доречно вживати термін «оригінал» до об'єкта,

копію якого зробити неможливо? Раніше вже зазначалося, що поняття оригіналу є співвідносним і має значення лише у взаємозв'язку з поняттями копії чи дублікату. Тому слід зробити висновок, що використання терміна «оригінал» стосовно поняття інформації є неправильним, а поняття оригіналу електронного доказу є беззмістовним. Такий підхід можна назвати матеріалістичним.

Отже, інформаційний підхід до визначення поняття електронних доказів не узгоджується з матеріалістичним розумінням явища оригіналу, що призводить до логічної суперечності, розв'язання якої, гадаємо, потребує внесення змін до тексту ЦПК України.

Важливе значення для можливості визначення оригіналу електронного доказу має також його структура та аналіз складових елементів. Слід уточнити, мова йде не про структуру електронного доказу, а структуру його змісту. Оцінка повноти тут є особливо актуальною, оскільки структурні елементи змісту цифрових даних часто зберігаються окремо один від одного.

Річ у тім, що існують різні підходи до обґрунтування вимоги про необхідність подання до суду доказів в оригіналі, й один із них заснований на ідеї повноти оригіналу та його довершеності. Суть цієї ідеї полягає в тому, що лише оригіналу притаманна органічна єдність усіх внутрішніх складових, якої немає в його копіях. В оригіналі відсутні, а копія може містити такі елементи, які здатні надати протилежній стороні вагомні аргументи для заперечень проти достовірності доказів [15, с. 173].

У контексті електронних доказів правило про оригінали вимагає від заінтересованих осіб подання до суду цифрових даних у такому складі, щоб вони містили всі необхідні структурні елементи, як суто змістовні, так і логічно пов'язані з ними [16, с. 112]. А це, зі свого боку, покладає на суб'єктів доказування обов'язок з'ясувати, що собою являє повноцінний електронний документ чи інша форма вираження даних, визначити їх структурні елементи та оцінити їх важливість.

Пов'язано це з тим, що електронні докази як дані ґрунтуються на певних вхідних відомостях, які безпосередньо не відображаються в кінцевому результаті. За цих умов важливою є не лише точність відображення інформації, покладеної в основу вихідних даних, але й її повнота. Однею з гарантій цього є дотримання спеціального порядку складання електронного документа, а підтвердженням його дотримання є певні реквізити. Таким чином вимога про необхідність подання до суду оригіналів електронних доказів фактично покладає на заінтересованих осіб обов'язок доведення наявності у них відповідних реквізитів, які вказують на певні факти та обставини, пов'язані зі створенням цих даних. Такий підхід до розуміння оригіналів електронних доказів можна умовно назвати структурним або компонентним.

Традиційно обов'язковим реквізитом електронних документів як доказів вважається електронний підпис [2, с. 123]. Такий підхід покладено в основу багатьох законодавчих актів України, зокрема Закону «Про електронні довірчі послуги» та останньої редакції Цивільного процесуального кодексу. Роль

електронного підпису в електронному документообігу вже не раз була предметом наукових досліджень, але досі актуальним залишається питання, чи є електронний підпис тим реквізитом, який беззаперечно доводить, що перед нами єдиний можливий оригінал електронного документа?

Відповідь на це питання є негативною, адже всі електронні копії можуть містити обов'язкові реквізити, зокрема бути скріпленими електронним підписом [3, с. 360]. Тому всі примірники одного й того ж документа вважатимуться оригіналами незалежно від інших обставин. Таку думку відображено в нормі ч. 3 ст. 7 Закону «Про електронні документи та електронний документообіг»: якщо автор створить декілька електронних документів, ідентичних за змістом та оформленням, кожен із них є оригіналом і має однакову юридичну силу.

Отже, постає наступне питання: чи існують інші реквізити, які можуть слугувати підставою для розрізнення оригіналів електронних доказів? Вітчизняні вчені пропонують вважати такими реквізитами електронну печатку та електронну позначку часу [8, с. 5]. Ця пропозиція є цілком раціональною й вона підкріплена положеннями чинного законодавства України. Проте між електронними підписами та печатками немає принципової різниці, через що будь-який примірник електронного документа також може бути скріплений печаткою, що не дає можливості однозначно ідентифікувати оригінал. Електронна позначка часу може слугувати критерієм визначення оригіналу цифрових даних лише за умов ідентичності змісту кількох примірників електронного документа та порівняння часу формування кваліфікованих електронних позначок часу. Недоліком цього є те, що критерієм розмежування тут виступає не наявність або відсутність певних реквізитів, а час їх приєднання до певних даних.

Більш раціональною видається думка, за якою особливими реквізитами електронних документів визнаються їх метадані [2, с. 98; 8, с. 7]. Метадані – це вмонтована в тіло цифрових даних інформація про самі дані. Їх особливістю є те, що вони мають латентний характер: зазвичай, метадані не відображаються на екрані дисплея і, таким чином, не відтворюються, коли інформацію з екрана роздруковують на папері [17, с. 33]. Для прикладу, програми-редактори текстових документів автоматично створюють і фіксують відомості про автора, час створення і внесення змін та інше. А метадані з електронної пошти можуть поінформувати, чи створювались резервні копії листів, коли листи були надіслані, прочитані тощо.

Як уже зазначалося, кожна копія електронного документа може вважатися оригіналом. У цьому випадку є ризик зіштовхнутися з проблемою, що такі «оригінали» можуть не мати потенційно корисних у доказуванні метаданих, які містяться лише в первісному електронному примірнику [15, с. 173]. Електронні копії цифрових даних звісно мають метадані, але вони не є копією метаданих первісного файлу, а цілком новими відомостями, що з'явилися в момент копіювання і характеризують лише обставини обробки та зберігання самої копії. Унаслідок цього суб'єкти судового пізнання не можуть почерпнути важливої

«неекранної» інформації з копій цифрових даних, оскільки жодна з них не має таких «скарбів» як первісні метадані [17, с. 33].

Очевидно, що цінність метаданих у процесі доказування залежить від конкретних обставин справи. У деяких випадках вони можуть виявитись надзвичайно актуальними і корисними, а в інших – не матимуть жодного значення. Проте уявляється, що саме в них криється суть компонентного підходу до оригіналів електронних доказів, адже первісні метадані здатні забезпечити максимальну повноту електронного документа та підтвердити його цілісність.

Проте чи є такий підхід ефективним із погляду практики? Видається, що так, хоча його прикладне застосування є доволі складним і витратним, адже потребує залучення до процесу осіб, які володіють спеціальними знаннями. Фахівці зазначають, що сучасні засоби судової експертизи дозволяють майже стовідсотково виявити ознаки будь-якого втручання, наприклад, сліди переробки даних, зміни чи невідповідності метаданих, подробиці електронного підпису тощо. Крім цього, реквізити електронних доказів можуть допомогти у визначенні того, які саме дані мають вищий ступінь ймовірності вважатися оригінальними [19, с. 153–155].

Але сучасні підходи до поняття оригіналів електронних доказів іноді призводять до ситуацій, коли оригіналами визнають дані, які зазнали модифікацій або взагалі не мають метаданих. Суди загалом визнають, що правила про оригінали виключають можливість визнання достовірними даних, які зазнали неприхованих змін [18, с. 1797]. Але в деяких юрисдикціях, як-от США, вважається, що модифіковані відомості все одно можуть залишатися автентичними і правила про оригінали не зобов'язують виключати їх із матеріалів справи [15, с. 174]. Це пояснюється тим, що визнання цифрових даних оригіналами на підставі їх реквізитів є ускладненим, оскільки метадані істотно різняться між собою залежно від програмного забезпечення, а деякі види даних (звуко- чи відеозаписи) взагалі не можуть мати певних реквізитів (зокрема електронних підписів або печаток).

Отже, за певних обставин компонентний підхід гарантує можливість визначення оригіналу електронного доказу. Проте його практичне застосування пов'язане з організаційними труднощами і матеріальними витратами, хоча в окремих випадках вони видаються цілком виправданими.

Можливість визначення оригіналу електронного доказу також може залежати від суб'єктів доказування. Зокрема, актуальним є питання про те, чи повинен суд вчиняти дії, спрямовані на з'ясування того, чи є поданий електронний доказ оригіналом? Чи учасники справи завжди зобов'язані доводити перед судом оригінальність поданих ними цифрових даних? Ці питання є важливими, оскільки довести факт оригінальності відомостей в електронній (цифровій) формі доволі складно.

Чинний ЦПК України не містить положень, які б вимагали від суду вчиняти будь-які дії для з'ясування того, чи є електронний доказ оригіналом. Частина 2 ст. 100 ЦПК лише зазначає, що електронні докази подаються до суду в оригіналі

або в електронній копії [1]. Законодавством України також не врегульовано порядки засвідчення електронних або паперових копій електронних доказів, тому єдиною можливою формою подання електронних доказів до суду залишаються оригінали [8, с. 12]. Водночас частина п'ята цієї ж статті вказує, що електронний доказ не береться судом до уваги, якщо в матеріалах справи немає оригіналу, а суб'єкти процесу ставлять під сумнів достовірність його копії [1]. З цього можна зробити висновок, що за загальним правилом оригінальність електронного доказу повинна бути доведена учасником справи, який подав його до суду.

Проте системне тлумачення зазначених норм із положеннями ч. 1 ст. 82 ЦПК дозволяє зробити припущення про наявність винятків із указанного правила. Згідно з цими положеннями обставини, які визнаються учасниками справи, не підлягають доказуванню, якщо суд не має обґрунтованого сумніву в їх достовірності чи добровільності їх визнання [1]. Таким чином можна припустити, що визнання всіма учасниками справи того, що електронний доказ є оригіналом, усуває необхідність доведення цього факту перед судом, окрім випадків, передбачених законом.

Проблемним у цьому разі є лише те, що за умов нормативної невизначеності поняття оригіналу електронного доказу учасники справи можуть відійти від традиційного розуміння оригінальності і визнати таким щось, що за інших обставин оригіналом би не вважалося. Наприклад, паперовий примірник електронного документа чи електронну копію, не засвідчену в установленому законом порядку. Допомогти у розв'язанні цієї проблеми може функціональний підхід до поняття оригіналу.

З погляду права найважливішою функцією оригіналу документа є юридична, суть якої полягає в тому, що саме оригінал першочергово викликає юридичні наслідки, тобто впливає на виникнення, зміну або припинення правовідносин [20, с. 82–83]. Проте з розвитком інформаційних технологій таке функціональне призначення оригіналу документа поступово втрачається, оскільки в електронних документах всі примірники можуть бути ідентичними й здатні виконувати юридичну функцію оригіналу. Це зумовлює можливість виникнення ситуацій, коли сторони спору подаватимуть до суду електронні докази, що не є оригіналами за формою, наділяючи їх юридичною силою таких.

Це може проявлятися у випадках, коли сторони спору добровільно погодилися визнати оригіналом документи, що за зовнішніми ознаками такими не є. Наприклад, у справах, де доказами виступають миттєві електронні повідомлення чи листування в електронних соціальних мережах, адже такі докази не можуть мати обов'язкових реквізитів. Іншим прикладом можуть бути спори, що виникають із договорів, укладених шляхом обміну листами електронної пошти. Такі листи не скріплюються електронним підписом, тому відповідно до законодавства вони не можуть вважатись оригіналами. Але це не означає, що сторони не пов'язують із ними виникнення прав і обов'язків та не можуть визнати їх оригіналами з метою використання в суді.

Функціональний підхід до оригіналів електронних документів як доказів було закладено в Кримінальному процесуальному кодексі України [12, ст. 99]. Також цей підхід можна зустріти в законодавстві деяких іноземних держав, зокрема Канади. Там його суть полягає в тому, що сторони спору мають право вільно обирати форму оригіналу документа, який слугуватиме доказом, – письмову чи електронну. При цьому зміст у всіх примірниках повинен бути ідентичним. За загальним правилом, суд повинен погодитись із волевиявленням сторін і вирішувати спір на підставі обраної учасниками справи форми оригіналу, й лише у разі відсутності обопільної згоди суд має право самостійно вирішити, який примірник вважатиметься оригіналом [16, с. 113].

Таким чином, особисте ставлення учасників справи до конкретного примірника електронного документа чи іншої форми цифрових даних може впливати на визнання їх оригіналами. Зазначений підхід дає можливість спростити процес доказування, зокрема уникнути необхідності доведення достовірності цифрових даних, що є вкрай складним завданням. Водночас персональний суб'єктивізм, помножений на термінологічну невизначеність, може призвести до небажаних результатів.

На підставі викладеного можна запропонувати деякі шляхи покращення ситуації, що склалася навколо оригіналів електронних доказів у цивільному судочинстві України. Перш за все, для уникнення суперечностей між визначенням електронних доказів і матеріалістичним підходом до поняття оригіналу важливо змінити формулювання дефініції електронних доказів, зокрема виключити термін «інформація». У цьому випадку визначення може мати такий вигляд: електронний доказ – це електронний документ, що містить дані про факти чи обставини, які мають значення для справи. Також можливим є формулювання, що не оперує поняттям електронного документа: електронний доказ – це електричний сигнал, в якому закодовані дані про факти чи обставини, що мають значення для справи. Проте в цих випадках існує небезпека неправильного розуміння об'єкта, що має доказове значення, оскільки може здатися, що форма інформації превалює над її змістом [8, с. 14].

Іншим способом розв'язання проблеми оригіналів є закріплення в ЦПК України власної дефініції цього поняття. Таке визначення повинно мати нетрадиційний для письмового документообігу зміст. На основі міжнародного стандарту ISO 12651-1:2012 можна сформулювати таку дефініцію: оригіналом електронного доказу є електронне (цифрове) представлення даних, яке може бути використане для створення копії. У такий спосіб акцент буде частково перенесено зі змісту на форму, в якій цифрові дані подаються до суду. Проте це все одно повністю не усуває логічну суперечність між інформаційним підходом до електронних доказів і матеріалістичним підходом до поняття оригіналу, а лише трохи пом'якшує її.

Можливим є також формулювання узагальненого визначення, що частково враховує всі описані вище підходи: оригінал електронного доказу – це первісна

форма організації електронної інформації, що містить усі необхідні елементи (реквізити) та яку учасники справи наділяють юридичним значенням.

Радикальним способом удосконалення правового регулювання є абсолютна відмова від вживання терміна «оригінал» щодо електронної інформації. Виключення цього терміна з текстів нормативно-правових актів сприятиме використанню інших засобів і прийомів гарантування достовірності електронних доказів.

Ще одним способом удосконалення цивільного процесуального законодавства України є зміна методологічного підходу до правового регулювання. Положення ст. 100 ЦПК можна перетворити з жорстких зобов'язуючих норм на правила рекомендаційного характеру, що встановлюватимуть пріоритет оригіналів і не виключатимуть можливості доказування на підставі електронних копій. Правила про оригінали не повинні робити докази недопустимими лише тому, що вони не є оригіналами, а віддаленість поданого до суду примірника від первісного повинна впливати лише на оцінку його достовірності.

Такий підхід був частково реалізований в останній редакції ЦПК України, де ч. 2 і 3 ст. 100 дозволяють рівноправне використання електронних доказів в оригіналі та копіях, а ч. 4 і 5 встановлюють перевагу оригіналів над копіями. Проте судова практика не послуговується таким тлумаченням, частково з огляду на ризик наразитися на обмежувальну норму частини другої ст. 89 ЦПК, за якою жодні докази не повинні мати для суду заздалегідь встановленої сили.

Висновки. Поняття оригіналу електронного доказу є багатоаспектним. Його ключовими ознаками є тісний зв'язок із природою визначального об'єкта, залежність від суб'єктивного ставлення учасників правовідносин та необхідність дотримання спеціальних вимог до елементів структури даних.

На цій підставі можна виділити три підходи до визначення оригіналів електронних доказів: матеріалістичний, компонентний та інтерперсональний. Згідно з першим поняття оригіналу електронного доказу слід вважати беззмстовним, якщо електронними доказами визнається лише інформація, а не форма її вираження. Другий підхід дозволяє за певних обставин встановити оригінальність електронного доказу на підставі його реквізитів. А третій пов'язує можливість визначення оригіналів електронних доказів із особистим ставленням учасників справи до них.

Найбільш перспективним вектором розвитку цивільного процесуального законодавства України видається зміна дефініції поняття електронних доказів. Доволі прагматичною також була б відмова від вживання терміна «оригінал» стосовно електронних доказів узагалі. Винятки можливі лише для норм, присвячених таким формам цифрових даних, які можуть мати обов'язкові реквізити, а саме для електронних документів.

Список літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 19.03.2004 р. № 1618-IV. *Голос України*. 2004. 18 трав. № 89.

2. Каламайко А. Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2016. 242 с.
3. Пронь Н. О. Вимоги до електронних документів : міжнародна практика та досвід України. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 1. С. 356–366.
4. Currie R., Coughlan S. Chapter 9, Canada. *Electronic Evidence (3rd ed.)* / General ed. Mason S. London, 2012. С. 265–299.
5. Гонгало С. И. Классификация электронных документов как объектов судебной технико-криминалистической экспертизы документов. *Вестник Томского государственного университета*. 2013. № 367. С. 95–97.
6. Лаевская А. В. Электронные доказательства в гражданском и хозяйственном процессе Республики Беларусь : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15. Мінськ, 2017. 28 с.
7. Словник української мови : в 11 т. Т. 5. Н – О / В. О. Винник, Л. А. Юрчук. Київ : Наукова думка, 1974. 840 с.
8. Павлова Ю. С. Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2019. 23 с.
9. ДСТУ 2732 : 2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. [Чинний від 2005-07-01]. Київ, 2005. 36 с.
10. ДСТУ 12651 : 2007. Електронне зображення. Словник термінів. [Чинний від 2007-10-10]. Київ, 2013. 28 с.
11. ISO 12651-1 : 2012. Electronic document management. Vocabulary. Part 1: Electronic document imaging. [Чинний від 2012-01]. Женева, 2012. 18 с.
12. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. 19 трав. № 90–91.
13. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Харків, 2011. Т. 1. 656 с.
14. Копнин П. В. Гносеологические и логические основы науки. Москва : Мысль, 1974. 568 с.
15. Moore J. Time for an Upgrade : Amending the Federal Rules of Evidence to Address the Challenges of Electronically Stored Information in Civil Litigation. *Jurimetrics*. 2010. Вип. 50. № 2. С. 147–193.
16. Duranti L., Rogers C., Sheppard A. Electronic Records and the Law of Evidence in Canada : The Uniform Electronic Evidence Act Twelve Years Later. *Archivaria*. 2010. № 70. С. 95–124.
17. Manes G., Downing E., Watson L., Thrutchley C. New Federal Rules and Digital Evidence. *Annual ADFSL Conference on Digital Forensic, Security and Law*. 2007. С. 31–40.
18. Romano L. Electronic Evidence and the Federal Rules. *Loyola of Los Angeles Law Review*. 2005. Вип. 38. № 4. С. 1745–1802.
19. Струк І. О., Харабуга Ю. С. Поняття оригіналу та первинного запису цифрових фонограм, відеограм і відеофонограм. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України М. В. Салтєвського, 7–8 листоп. 2017 р. Харків : Право, 2017. С. 153–155.
20. Швецова-Водка Г. М. Документознавство : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 398 с.

References

1. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19.03.2004 r. № 1618-IV. (2004). *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 89.
2. Kalamaiko, A.Yu. (2016). Elektronni zasoby dokazuvannia v tsvyvilnomu protsesi. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
3. Pron, N.O. (2012). Vymohy do elektronnykh dokumentiv: mizhnarodna praktyka ta dosvid Ukrainy. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy – Collection of scientific works of the National University of State Tax Service of Ukraine*, 1, 356–366 [in Ukrainian].

4. Currie, R., Coughlan, S. (2012). Canada. *Electronic Evidence (3rd ed.)*. / Mason, S. (General ed.). London: «LexisNexis Butterworths», part 9, 265–299.
5. Honhalo, S.Y. (2013). Klassifikacija jelektronnyh dokumentov kak objektov sudebnoj tehniko-kriminalisticheskoy jekspertizy dokumentov. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of Tomsk State University*, 367, 95–97 [in Russian].
6. Laevskaja, A.V. (2017). Jelektronnye dokazatel'stva v grazhdanskom i hozjajstvennom processe Respubliki Belarus'. *Extended abstract of candidate's thesis*. Minsk [in Russian].
7. Slovnyk ukraïnskoi movy. (Vols. 1-11); Vol. 5: N – O. (1974). Vynnyk, V.O., Yurchuk, L.A. (Eds.). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
8. Pavlova, Yu.S. (2019). Elektronnyi dokument yak dzherelo dokaziv u tsyvilnomu protsesi. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
9. DSTU 2732: 2004. (2005). Dilovodstvo y arkhivna sprava. Terminy ta vyznachennia poniat. [Chynnyi vid 2005-07-01]. Kyiv [in Ukrainian].
10. DSTU 12651: 2007. (2013). Elektronne zobrazhennia. Slovnyk terminiv. [Chynnyi vid 2007-10-10]. Kyiv [in Ukrainian].
11. ISO 12651-1: 2012. (2012). Electronic document management. Vocabulary. Part 1 : Electronic document imaging. [Chynnyi vid 2012-01]. Geneva.
12. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651-VI. (2012). *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 90–91.
13. Borysova, V.I., Spasybo-Fatieieva, I.V., Yarotskyi, V.L. (Eds.). (2011). Tsyvilne pravo. (Vols. 1–2); Vol. 1. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
14. Kopnin, P.V. (1974). Gnoseologicheskie i logicheskie osnovy nauki. Moscow: Mysl' [in Russian].
15. Moore, J. (2010). Time for an Upgrade : Amending the Federal Rules of Evidence to Address the Challenges of Electronically Stored Information in Civil Litigation. *Jurimetrics*, issue 50, 2, 147–193.
16. Duranti, L., Rogers, C., Sheppard, A. (2010). Electronic Records and the Law of Evidence in Canada: The Uniform Electronic Evidence Act Twelve Years Later. *Archivaria*, 70, 95–124.
17. Manes, G., Downing, E., Watson, L., Thrutchley, C. (2007). New Federal Rules and Digital Evidence. *Annual ADFSL Conference on Digital Forensic, Security and Law*, 31–40 [in English].
18. Romano, L. (2005). Electronic Evidence and the Federal Rules. *Loyola of Los Angeles Law Review*, issue 38, 4, 1745–1802.
19. Struk, I.O., Kharabuha, Yu.S. (2017). Poniattia oryhinalu ta pervynnoho zapysu tsyfrovyykh fonohram, videohram i videofonohram. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky*: zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 100-richchiu vid dnia narodzh. d-ra yuryd. nauk, prof., zasl. diiacha nauky i tekhniky Ukrainy M.V. Saltevs'koho (Kharkiv, 7-8 lystop. 2017 r.). Kharkiv: Pravo, 153–155 [in Ukrainian].
20. Shvetsova-Vodka, H.M. (2007). Dokumentoznavstvo. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

Husiev O. Yu., Postgraduate Student of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine, Kyiv.

e-mail : O.Husiev@ukr.net ; ORCID 0000-0002-4563-2891

Issues of determining the original of electronic evidence in the civil procedure of Ukraine

The article is devoted to the research of the concept of originals of electronic evidence, in particular the possibility to recognize an electronic information item as original on the basis of certain criteria. The issue is relevant, given the numerous cases of courts refusing to recognize electronic evidence as originals, as well as the uncertainty of this concept in the civil procedure legislation of Ukraine.

At the beginning of the article the author gives a series of definitions, which are enshrined in national and international standards, academic dictionaries and legal acts that govern similar legal relations. Based on the analysis, several characteristics are identified to serve as criteria for assessing the

originality of electronic information. It allows outlining three approaches to understanding of the originals of electronic evidence: materialistic, structural and interpersonal.

It is proved that in accordance with the philosophy of dialectical materialism, on which the Ukrainian theory of proof is based, the use of the term “original” with respect to information is incorrect, and the concept of the original of electronic evidence is meaningless. According to the structural approach, the originals of electronic evidence are inherent in the unity of all internal components, which is absent in their copies. This is manifested in the presence in the originals of electronic evidence of certain details, among which metadata occupies a prominent place. The subjective attitude of the participants in a case to a specific form of expression of electronic information can also affect its recognition as an original, including the voluntary recognition by all participants of a case of the authenticity of a certain copy of an electronic document.

Based on the results of the study, the author suggests some ways how to improve the situation that has developed around the concept of the originals of electronic evidence in the civil procedure of Ukraine. Among the possible scenarios there are a change in the definition of the concept of electronic evidence, fixing a separate definition of the original of electronic evidence and a radical rejection of the use of the term “original” to electronic evidence.

Keywords: civil procedure; means of proof; electronic evidence; original of electronic evidence; reliability of evidence.

Рекомендоване цитування: Гусєв О. Ю. Проблеми визначення оригіналу електронного доказу в цивільному процесі України. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 97–109. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.175838>.

Suggested Citation: Husiev, O.Yu. (2019). Problemy vyznachennia oryhinalu elektronnoho dokazu v tsyvilnomu protsesi Ukrainy [Issues of determining the original of electronic evidence in the civil procedure of Ukraine]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 147, 97–109*. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.175838> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 14.08.2019 р.